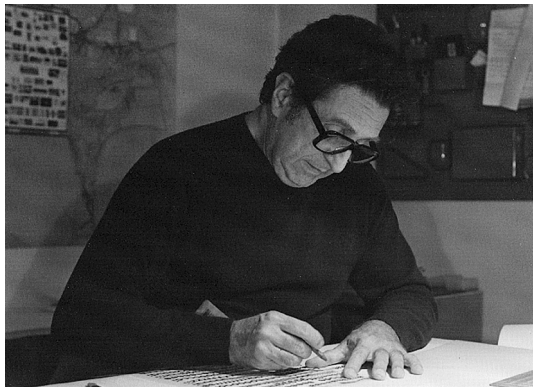

BERNARDO BERNARDI I KORČULA KAKO OBLIJEŽITI OBLJETNICU?

SANI SARDELIĆ □ Gradski muzej Korčula, Korčula

Uvod. Dana 16. prosinca 2021. u gradu Korčuli, unatoč pandemijskim uvjetima, obilježena je stota obljetnica rođenja Bernarda Bernardija. Obljetnice su općenito prilika da se širokom krugu ljudi različitih kulturnih profila i interesa skrene pozornost na ulogu i značenje odabrane pojavnosti te da se izgrade i ojačaju kulturni identiteti.

Bernardo Bernardi, (Korčula, 1921. – Bol na Braču, 1985.) arhitekt, industrijski dizajner i teoretičar dizajna, značajno je ime hrvatske kulturne povijesti 20. stoljeća. U želji za boljim razumijevanjem suvremene baštine i većom brigom o njoj, cilj obilježavanja bio je istaknuti važnost Bernardijeve arhitektonske ostavštine u urbanom tkivu grada Korčule, uronjene u kulturni i prirodni krajolik iznimnih kvaliteta. Aktivnosti te akcije ponajprije su bile usmjerene prema lokalnom stanovništvu, posebice prema školskoj djeci, koji pri svakodnevnom kretanju gradom neizbježno ostvaruju vizualni susret s arhitektonskim ostvarenjima Bernarda Bernardija.

Hoteli *Park*, *Marko Polo* i *Liburna* skladnim su položajem na uzmorskim padinama oblikovali novu vizuru rubnoga jugoistočnog dijela grada.

Memorijalni kompleks iz 1982. posvećen Korčulanima poginulima u Drugome svjetskom ratu, u lokalnom govoru najčešće jednostavno nazivan Spomenikom, položen je, međutim, unutar iznimno osjetljivoga i slojevitog prostora. Smješten neposredno uz same gradske zidine, Veliku i Malu kneževu kulu te uz rub najprometnijega gradskog trga – Plokate i mora, omeđen postojećom cestovnom infrastrukturom, doživio je prenamjene od korčulanskog *škvara* preko autobusnog kolodvora do današnjeg Spomenika.

sl.1. Bernardo Bernardi, privatna zbirka Ute Bernardi.

sl.2. Bernardo Bernardi, Matija Salaj, i Ante Rožić, privatna zbirka Ute Bernardi.

Generacije Korčulana pamte okupljanja i razne prigode u kojima je Spomenik bio središnje integrativno mjesto. Ovaj se rad nadovezuje na dosadašnja istraživanja o značenju i dodanim kvalitetama Bernardijevih arhitektonsko-urbanističkih ostvarenja na prostoru grada Korčule, predstavljenima na međunarodnom simpoziju *Baština 20. stoljeća* u sklopu višegodišnjeg projekta *Who cares?*, koji je organizirala udruga Siva zona – prostor suvremene i medijske umjetnosti, u srpnju 2022. te simpozija *Kultura sjećanja na otocima*, održanoga u Gradskome muzeju Korčula u ožujku 2023. Cilj je bio upozoriti na dobre kulturne i umjetničke prakse 20. stoljeća te na posebnosti otoka Korčule kao modela održivoga otočnog razvoja.

Positivno prihvaćene, aktivnosti su u sljedećem razdoblju nastavljene izložbama, projekcijama i predavanjima, a ponajprije ih je obilježila suradnja Gradskog muzeja Korčula i udruge Siva zona. Osnovni cilj ovog rada jest pokušaj pronalaženja odgovora na pitanje: Koje mjesto ima ostavština Bernarda Bernardija u našoj kulturi sjećanja?

Bernardo Bernardi (Korčula, 1921. – Bol na Braču, 1985.)

Arhitekt, industrijski dizajner i teoretičar dizajna Bernardo Bernardi nezaobilazno je ime kulturne povijesti 20. stoljeća. Rođen je 16. prosinca 1921. u Korčuli, u vrijeme kada je taj živopisni mediteranski otočni grad imao nešto drugačiji vizualni ambijent. Stara gradska jezgra i uzmorski prostor duž obiju riva bili su okruženi tradicionalnim manufakturnim brodogradilištima u drvu,

sl.3. Trg pomirenja – Spomenik kao dio korčulanske svakodnevice, foto: Sani Sardelić, 2022.

sl.4. Trg Tito – sloboda, (Trg pomirenja – Spomenik), nacrt, izvadak iz Izvedbenog projekta, autor Idejnog rješenja Bernardo Bernardi, 1982., DAD-ASC Korčula Lastovo.

sl.5. Vasko Lipovac, „Razapeto jedro“, 1984. uz stihove Jure Kaštelana: „Ni kamen tako krilat, ni litica tako stamena, ti si nošen morem, nosio more ljubavi“ u odabiru Živana Filipija. Foto: Sani Sardelić, 2022.

1 EXAT 51 – Eksperimentalni atelijer naziv je umjetničke grupe koja je djelovala u Zagrebu od 1950. do 1956. Članovi su joj bili arhitekti Bernardo Bernardi, Vjenceslav Richter, Zdravko Bregovac, Zvonimir Radić, Božidar Rašica, Vladimir Zarahović te slikari i kipari Vladimir Kristl, Ivan Picelj i Aleksandar Srnc, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18740>

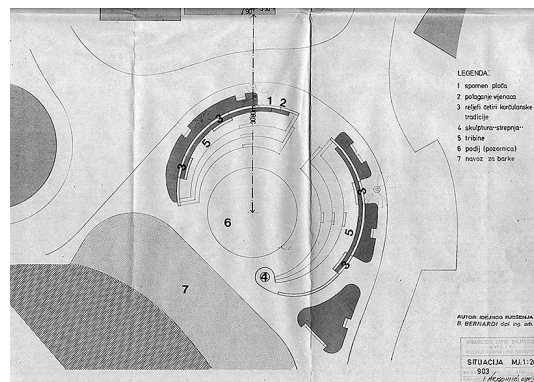
2 Prvi je na prostoru Jugoslavije, s namjerom prevladavanja socrealističke estetike u javnom prostoru, istupio Petar Šegedin (Žrnovo na Korčuli, 1909. – Zagreb, 1998.) s referatom *O našoj kritici* na Drugom kongresu književnika Jugoslavije 1949. ističući u njemu slobodu i individualnost umjetničkog stvaranja uopće. Uočavajući važnost Šegedinova istupa za budući razvoj svih oblika umjetnosti, Ljiljana Kolešnik označila ga je *presudnim* (Kolešnik, 2006:76) (Lj. Kolešnik, *Između Istoka i Zapada – Hrvatska umjetnost i likovna kritika 50-ih godina*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2006.).

klesarskim radionicama i kovačnicama, a zelene padine obližnjih brežuljaka, pokrivene samoniklim i kultiviranim raslinjem, stapale su se sa širokom plohom mora i otočica korčulanskog arhipelaga. U takvom iznimnom prirodnom i kulturnom krajoliku Bernardi je od ranog djetinjstva upijao znanja i vještine o prirodnim materijalima iz neposrednog okruženja. Mnoštvo osjetilnih utjecaja kao poticaj, intelektualna znatiželja i kreativnost pratit će ga kroz cijeli život.

Klasična gimnazija u Dubrovniku i Arhitektonski odsjek Tehničkog fakulteta u Zagrebu, na kojemu je diplomirao 1948. godine, oblikovali su njegove interese, s posebnim zanimanjem za međusobni odnos čovjeka i prostora. Bernardo Bernardi bio je suosnivač umjetničke grupe Eksperimentalni atelijer EXAT 51¹, grupe arhitekata i slikara osnovane u Zagrebu 1951. godine. EXAT 51 bio je jedan od najvažnijih i najutjecajnijih kulturno-umjetničkih fenomena nakon Drugoga svjetskog rata. S današnjim vremenskim odmakom jasnije vidimo kako su osnovna načela te umjetničke grupe snažno obilježila središnje desetljeće prošlog stoljeća te dogradila svoj razvojni utjecaj i u idućim vremenima, unatoč prestanku njezina formalnog postojanja. To su ponajprije sinteza svih likovnih disciplina i jasan odmak od socrealističkih i tradicionalističkih pristupa koji su tada dominirali javnim prostorom.²

Savez arhitekata Hrvatske 1954. pokreće časopis *Čovjek i prostor*³, koji ubrzo postaje jedan od najvažnijih arhitektonskih časopisa na području Jugoslavije, a kao digitalni medijski format postoji i danas. Dokumentarni televizijski serijal koji tematizira suvremena arhitektonska dostignuća nosi isti naziv, neposredno se nadovezujući na bogatu ostavštinu popularnog ČIP-a. Bernardi aktivno sudjeluje u radu časopisa objavljujući tekstove, ali i radeći kao član uredništva.⁴ Velik utjecaj na njegov daljnji rad imala su studijska putovanja u Pariz 1950-ih,

u skandinavske zemlje početkom 1960-ih, kao i u SAD 1970-ih godina.

Nakon svakog povratka Bernardi je svoja nova znanja i vještine na originalan i kreativan način primjenjivao u dizajnu opreme i namještaja, posebice načelo organskog modernizma, tražeći što čišću formu u punoj funkcionalnosti. Izvrstan je primjer namještaj i oprema Radničkog (i narodnog) sveučilišta „Moša Pijade“ iz 1961. godine, danas Pučkoga otvorenog učilišta Zagreb. Nadalje, Bernardi se trajno zalagao za sustavno profesionalno udruživanje i unapređenje formalne edukacije dizajnera. Svojim je dizajnerskim rješenjima oplemenio i unaprijedio kvalitetu svakodnevnoga urbanog života. Estetika i funkcionalnost njegova produkt-dizajna čine njegove uporabne predmete svježima i poželjnima i danas. Godišnja strukovna nagrada Udruženja hrvatskih arhitekata za najuspješnije ostvarenje na području dizajna i uređenja interijera od 1988. nosi ime Bernarda Bernardija.

Bernardijeva ostavština u Korčuli – Spomenik i tri hotela

Memorijalni kompleks iz 1982. posvećen Korčulanima poginulima u Drugome svjetskom ratu, danas poznat pod službenim nazivom Trg pomirenja, a koji Korčulani

jednostavno nazivaju Spomenikom, kompleksno je autorsko djelo Bernarda Bernardija. Rođen u Korčuli 1921., bio je duboko povezan s naslijeđenim vizurama prirodnih i povijesnih vrijednosti krajobrazu. Razumijevanje jedinstvenoga kulturnog prostora uže gradske jezgre, kao i potrebe lokalne zajednice za javnim otvorenim mjestom okupljanja i sastajanja koje bi imalo memorijalna obilježja, rezultiralo je iznimnim urbanističko-arhitektonskim rješenjem.

Prostor Trga pomirenja doživio je više prenamjena – od korčulanskog *škvara* preko autobusnog kolodvora do današnjeg Spomenika, kako ga najčešće nazivaju stanovnici Korčule. Oblikovan je unutar iznimno slojevitoga povijesnog prostora te omeđen postojećom cestovnom infrastrukturom. Smješten je neposredno uz gradske zidine, Veliku i Malu kneževu kulu te uz sam rub najprometnijega gradskog trga Plokate, koji je zbog prostorne skučenosti grada ujedno i prometnica. Kružni oblik Memorijalnog kompleksa prilagođen je kvaliteti zatečenog stanja te ujedno omogućuje visoku integriranost kompleksa u prostor, bez nadmetanja s okolinom bogatom snažnim povijesnim obilježjima srednjovjekovnoga grada, i njegovo širenje uz zidine. Vizualni, pa i neposredni taktilni i olfaktivni odnos s morem i Pelješkim kanalom pojačavaju osjećaj protočnosti i nenametljivosti Bernardijeva arhitektonskog rješenja. Amfiteatralni oblik omogućuje mu podjednako dobru otvorenost prema okolnome urbanom prostoru, kao i neposredni kontakt s morskom obalom, no kamenu plašt kompleksa istodobno dovoljno zaštićuje kružni plato i kameno sjedalište od prometa i buke okolnih prometnica.

Generacije Korčulana pamte okupljanja i razne prigode u kojima je Spomenik bio središnje mjesto okupljanja i povezivanja. Njegova se prilagodljivost ogleda u širokom rasponu kulturnih, gospodarskih, sportskih, turističkih i ostalih društvenih događaja, a ujedno je i omiljeno neformalno okupljalište Korčulana svih dobi, od najmlađih, koji uče prve korake i vožnju dječjim triciklom ili usvajaju prve nogometne vještine, do najstarijih, koji hvataju kasne zrake sunca. Trg u određenoj mjeri, zajedno s neposrednim okolnim prostorom, ispunjava ulogu svojevrzne uzmorske šetnice, koju u mnogim mediteranskim gradovima prepoznajemo kao javni prostor druženja uz rivu – *šentadu*, uz omiljenu aktivnost – *diravanje*. Protočnost i otvorenost prema moru te dinamična povezanost s najužim gradskim okruženjem, uz istodobnu nenametljivost u odnosu prema postojećemu urbanom kontekstu, čine taj trg jedinstvenim ostvarenjem mediteranskog ugođaja. Danas, četrdesetak godina od njegova nastanka, možemo reći kako je ispunio brojna očekivanja sadržana u idejnom projektu.

To potvrđuje i citat iz tekstualnog opisa idejnog rješenja arhitektonskog koncepta Bernarda Bernardija: „Spomenik, kao memorijalni centar, namijenjen je svakodnevnoj funkciji, počevši od vizualno-estetskog doživljaja, šetnje, druženja, odmora uz pogled na prekrasne korčulanske vizure. Tu će se obilježavati razne obljetnice, društvena

događanja, škola, a održavat će se i priredbe za mlade, recitali, koncerti, kazalište na otvorenom, predstava Moreška, nastupi dalmatinskih klapa i dr. (...) Adekvatna rasvjeta i razglas omogućit će vrlo efektne noćne predstave.”⁵

Odmjerena i promišljena društveno-politička obilježja trenutka, čijim je izborom Bernardi potvrdio svoje visoko estetizirane standarde, uspjela su donijeti novu kvalitetu unutar uglavnom formiranoga urbanog tkiva. Namijenjen slučajnome, neformalnom ili organiziranom okupljanju ljudi, danju ili noću, trg je postao nezaobilaznom točkom javnoga društvenog života svih stanovnika i posjetitelja grada Korčule, s brojnim aktivnostima kulturnih, sportskih, gospodarskih, edukativnih, gastronomskih, zabavnih ili političkih obilježja. U inovativnoj studiji *Grad kao susret*, koja urbanom prostoru pristupa na interdisciplinarni i holistički način, autorice navode: „Grad predstavljaju javni prostori jer se kroz njih grad iskazuje kao zajednica ljudi – tj. ključna su mjesta urbane društvenosti i urbanih susreta” (Gulin Zrnić, Škrbić Alempijević, 2019: 17). Memorijalni je kompleks, nedvojbeno, živo utkan u svakodnevicu grada te s protokom vremena oblikuje kulturu sjećanja.

sl.6. Trg pomirenja – Spomenik, Korčula, 16. prosinca 2021., obilježavanje stote godišnjice rođenja Bernarda Bernardija u pandemijskim uvjetima.

Foto: Sani Sardelić

sl.7. Trg pomirenja – Spomenik, maketa izložena na 58. zagrebačkom salonu primijenjene umjetnosti i dizajna, održanom od 20. – 30. siječnja 2024. g. u Laubi, Zagreb. Gradski muzej Korčula u suradnji sa Sivom zonom sudjelovao je s umjetničkom instalacijom o arhitektu Bernardu Bernardiju: „Kako obilježiti obljetnicu?” Autori rada su Sani Sardelić i Darko Fritz.

3 Podnaslov časopisa *Čovjek i prostor* bio je *Mjesečnik za arhitekturu, urbanizam, čovjekovu okolinu, slikarstvo, kiparstvo, dizajn i primijenjenu umjetnost*, što zorno upućuje na sintetički pristup likovnosti.

4 Član je redakcije časopisa *Čovjek i prostor* od 1982. do 1985. godine; Kaštelan i sur., 1987: 16, prema: I. Ceraj, „Oblikovanje interijera konkatedralne crkve sv. Petra apostola u Splitu”, *PROSTOR* 1[35] 16[2008] (76-91).

5 DADU-SCKL-899. Fond: Mjesna zajednica Korčula. Građevinarstvo, idejni projekt Spomen-memorijala *Tito – sloboda* u Korčuli (1982.) / Arhivski sabirni centar Korčula – Lastovo.

sl.8. Prizor korčulanske svakodnevice s početka 20. st. s pogledom na katedralu, kule i brodogradilište na kojemu se danas nalazi Trg pomirenja.

Privatna zbirka razglednica Ratka i Tee Marinović.

sl.9. Brodogradilište uz korčulanske zidine, dvadesete godine 20. st., danas Trg pomirenja – Spomenik; privatna zbirka Ratka i Tee Marinović.

sl.10. Brodogradilište u Korčuli 1936., današnji Trg pomirenja – Spomenik, autor fotografije Boris Volodin, Zbirka fotografija Etnografskog muzeja u Beogradu.

Bernardi je u arhitektonskom rješenju na vanjskom obodu kamenog plašta predvidio reljefe koji prikazuju četiri korčulanske tradicije – brodogradnju, kamenoklesarstvo, ribarstvo i vinogradarstvo. Rad su akademskog kipara Vinka Fabrisa (1933. – 2009.), također s Korčule/Vrnika. Nenametljivo postavljen simbolički znak – petokraka u plitkom reljefu na stiliziranom brodskom jedru u pokretu kao znak pobjede rad je akademskog slikara Vaska Lipovca (1931. – 2006.). Na obodu kružnog postamenta jedra uklesani su stihovi Jure Kaštelana. Jedro je promišljeno izmaknuto iz središnje osi Spomenika, te je kružni plato slobodan za planirane prigodne aktivnosti.

Uvidom u arhivsku građu koja se čuva u Arhivskome sabirnom centru Korčula – Lastovo otkriveno je kako je prvobitno rješenje uključivalo bistu Josipa Broza Tita, rad akademskog kipara Frana Kršinića,⁶ kakva je već bila postavljena u Titovu Užicu 1960. No kako doznajemo iz korespondencije naručitelja i investitora s gospođom Kršinić, ugovor nije potpisan; smrću Frana Kršinića 1. siječnja 1982. promijenili su se prethodno usmeno dogovoreni uvjeti i okolnosti. Stoga je, u dogovoru s naručiteljem i investitorom, Savezom udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata općine Korčula (MO Grad Korčula SUBNOR), prihvaćeno opisano likovno rješenje Vaska Lipovca. Ono se, znatno manje ideološki nametljivo te vizualno atraktivno, lako suživjelo s političkim preokretom 1990-ih godina i recentnim estetskim kriterijima. Trg pomirenja – Spomenik, sretno integriran u materijalnu povijesnu baštinu Korčule, nastavlja ispunjavati svoju primarnu zadaću urbane socijalizacije i integracije putem brojnih nematerijalnih pojava. Kompleksan te istodobno pročišćen u izrazu, svojom optimalnom prostornom strukturom pruža estetski užitak brojnim domaćim i stranim posjetiteljima. Iako je poticaj za nastanak trga prije svega bilo sjećanje na poginule i stradale u Drugo-

me svjetskom ratu, a o obljetnicama se na za to posebno predviđenome mjestu redovito komemoriraju bolni i važni događaji, sam prostor većina ljudi ipak pamti po osobnim iskustvima vedrine i ugone. To terensko zapažanje dodatno je potvrdilo kvalitetu integriranosti trga u život grada i njegovih stanovnika.

Hoteli Park, Marko Polo i Liburna

Bernardi je u rodnoj Korčuli projektirao i opremio interijere hotela *Marko Polo*, *Park* i *Liburna*. Svakako, izazov je bio uskladiti volumene i sadržaje potrebne za turistički razvoj grada i otoka Korčule s prirodnim i kulturnim prostorom u kojemu je cijeli hotelski kompleks nastao. To je područje kontakta mora i kopna, sa superponiranim pogledom sa svih pristupnih točaka na stari grad Korčulu, koji „predstavlja u mnogo čemu jedinstvenu racionalnu urbanističku regulaciju i jedan je od najbolje sačuvanih primjera planiranog srednjovjekovnog grada uopće” (Belamarić, 2005: 13). Hoteli *Park*, *Marko Polo* i *Liburna* skladnim smještajem na uzmorskim padinama oblikovali su novi vizualni ambijent perifernoga jugoistočnog dijela grada.

Upravo je planskom izgradnjom triju hotela izbjegnuta rascjepkanost neizbježna pri gradnji na brojnim usitnjenim parcelama malih privatnih investitora te je postignut dojam cjelovitosti. Arhitektonski je volumen kreiran kako bi ostvario svoju primarnu gospodarsko-turističku ulogu, ali se pritom nije smio nadmetati sa zadanim prostornim okvirom i njegovim postojećim krajobraznim kvalitetama. To je posebice vidljivo u dizajnu hotela *Marko Polo*, koji je otvoren 1972. godine.

„Obuhvatajući cijeli poluotok Punta od Luke pronicljivim urbanističkim projektom, autor je dao prijedlog proširenja hotelske zone, kao i smještaj novog hotela iza po-

⁶ Frano Kršinić (Lumbarda na Korčuli, 1897. – Zagreb, 1982.).

stojećih paviljona, čime bi cijeli kompleks imao kontakt s obalom i uključuje pogled na more i grad Korčulu. Unutar dvije godine pokazalo se da je pristup ispravan i dalekovidan” (Bernardi, 1973: 6).

Volumen hotela cjelovito je oblikovan, ali vanjski izgled svojom skladnom i pravilnom ritmičkom izmjenom u dinamici slojeva pročelja ostavlja dojam zasebnih cjelina. Tako je upotrebom djelomično posvijetljenih, kao i zasjenjenih površina, te pomno odabranim bojama pročelja stvoren vizualni privid mediteranskih uličica i tipičnih tradicijskih kuća u nizu, iako je to jedna zgrada odnosno jedan volumen u prostoru. Urbanist i arhitekt, također Korčulanin, Berislav Kalogjera (1923. – 1999.), dugogodišnji voditelj Urbanističkog zavoda Dalmacije, ovako je opisao arhitektonsko rješenje hotela *Marko Polo*: „Dosta suptilno oblikovani, modelirani kubusi, unatoč relativno visokoj instalaciji, skladno su se uklopili u siluetu kvaliteta ambijenta i šireg prostora u kojem se nalaze” (Kalogjera, 1966: 59).

Iznimnu pozornost Bernardi je pridao uređenju interijera svih hotelskih prostora, od javnih – ulaza i recepcije, restorana, barova, konferencijske dvorane, do intimnijih i privatnijih, posebice hotelskih soba. Stvaranjem jedinstvenih dizajnerskih sklopova od cjeline do detalja dosegnuo je sintetičku razinu prepoznatu kao totalni dizajn, što znači da su interijer, namještaj i oprema hotelskih soba, restorana, salona, recepcije i pratećih dijelova po idejnoj arhitektonskoj zamisli i rješenju potpuno usklađeni. Također, skladnost je postignuta odabirom boja, oblika i materijala. Kompatibilnost i mobilnost, kao i funkcionalnost i čistoća izraza, obilježja su Bernardijeva bezvremenskog dizajna. Rezultati su prepoznati kao vrijedni primjeri i uključeni su u antologije dizajna i drugu specijaliziranu literaturu. Veliku je pozornost pridavao ozelenjivanju interijera, čime je dodatno oplemenjivao prostor. Odabrane su biljke unosile svježinu u hotelske ambijente, pri čemu trebamo imati na umu kako su ti prostori, sukladno turističkoj namjeni, bili korišteni uglavnom ljeti, u vrijeme prije sveprisutnih rashladnih uređaja. Prema osobnom uvidu, biljka *Monstera deliciosa* bio je Bernardijev najčešći odabir.

Hotel *Liburna*, otvoren 1985. godine, Bernardijevo je posljednje arhitektonsko djelo. Nalazi se na samom kraju poluotoka kojim dominira korčulanski hotelski kompleks. Glavni ulaz u hotel nalazi se s kopnene strane, a pročelje prema moru naglašeno je velikim lučnim prozorima. Osim što iz hotelskog salona omogućuju iznimno lijep pogled na arhipelag i staru gradsku jezgru Korčule, lučni prozori zbog asocijacija na povijesno graditeljsko nasljeđe grada Korčule stvaraju skladnu privlačnost. Tragovi podsjećanja na staru gradsku jezgru djelomično se mogu prepoznati i u interijeru. Posebno ističemo stube koje od recepcije vode kat niže, prema salonu, a podsjećaju na stube do glavnog ulaza u stari grad Korčulu, prema kuli Kopnenih vrata – Revelinu. Taj dojam dodatno naglašava slikarska interpretacija kule Revelin akademskog slikara Mile Skračića⁷, promišljeno

postavljena na zidnu plohu polukata. Hotele su općenito krasila umjetnička djela poznatih slikara i kipara, tada u usponu, poput Stipa Nobila, Vaska Lipovca i Bojane Svertašek. Od hotelskih uprava, koje su se od postupka privatizacije hotela više puta izmijenile, do danas nismo uspjeli dobiti podatke o popisu umjetnina. Dio radova još se može vidjeti u krugu hotela, dio je smješten u neprikladna skladišta, a dio je izgubljen ili nestao. Opremanje hotela umjetničkim djelima potvrđuje ambiciozne standarde kojima su težili naručitelji i izvođači nastojeći na taj način podići razinu turističke usluge i doživljaja. Nazivi hotela *Marko Polo*⁸ i *Liburna*⁹ također odražavaju namjeru korespondencije s kulturnom poviješću grada i otoka Korčule.

Nažalost, tijekom nekoliko obnova hotela *Marko Polo* u prvom desetljeću 21. stoljeća Bernardijev inovativni dizajn interijera nije uklapljen u planove obnove. Novi vlasnici nisu prepoznali komercijalne mogućnosti održavanja Bernardijeva uređenja interijera kao dodatne vrijednosti hotelskih sadržaja. Danas više ne možemo vidjeti nijednu hotelsku sobu u cijelosti opremljenu na način kakav je to prvotno arhitektonski i dizajnerski zamislio Bernardi, ostale su samo fotografije, knjige, antologije i udžbenici produkt-dizajna u kojima su ta njegova rješenja citirana kao izvanredna ostvarenja.¹⁰ Pionirski projekti koje je Bernardi dao korčulanskoj infrastrukturi imali su jedinstvenu mogućnost prizvati sliku Korčule iz ne tako davne prošlosti. To je vrijeme u kojemu su otočne posebnosti suvremene povijesti međunarodnih dosega poput Korčulanske filozofske ljetne škole, Međunarodne škole folklor na Badiji i Međunarodne likovne kolonije u Veloj Luci ostvarivale svoj puni potencijal.

Unatoč tome što su novi vlasnici zadržali imena hotela *Park*, *Marko Polo* i *Liburna*, čini se da nisu prihvaćeni novi turistički trendovi koji podrazumijevaju priču i doživljaje. Na taj su način, namjerno ili nenamjerno, podsjećanja na sadržaje iz suvremene povijesti, čini se, nepovratno izgubljena.

Dio rezultata tematskih istraživanja o našem odnosu prema suvremenoj baštini i ostavštini Bernarda Bernardija u Korčuli predstavljen je na međunarodnom simpoziju *Baština 20. stoljeća* unutar višegodišnjeg projekta *Who cares?* u organizaciji udruge Siva zona – prostora suvremene i medijske umjetnosti, koji je održan u Gradskome muzeju Korčula u srpnju 2022. U projekt je bilo uključeno pet organizacija umjetničke i istraživačke produkcije: Idensitat (Barcelona, Španjolska), SPACE (London, Ujedinjeno Kraljevstvo), Rupert (Vilnius, Litva), Siva zona (Korčula, Hrvatska) i Centro Huarte (Navarra, Španjolska). U sklopu zajedničkog projekta istražuju se načini uključivanja publike i primjera brige u infrastrukturu i programe. Simpozij skreće pozornost na dobre kulturne i umjetničke prakse iz povijesti 20. stoljeća i na posebnost otoka Korčule kao modela održivoga otočnog razvoja. U pripremi je i zbornik radova sa simpozija.¹¹

sl.11. Autobusni kolodvor u Korčuli na mjestu današnjeg Trga pomirenja – Spomenika, vojna vješta 1972., fotografija: Nikola Sessa, DAD-ASC Korčula Lastovo.

⁷ Mile Skračić (Murter, 30. listopada 1933. – Split, 29. svibnja 2013.).

⁸ Marko Polo (1254. – 1324.) bio je prvi poznati srednjovjekovni svjetski putnik koji je spojio Istok i Zapad. Svoja putovanja iz Europe preko Indije u Kinu prepričao je Rusticcliju iz Pise, a ta je rukopisna građa u brojnim kompilacijama postala najčitaniji tekst nakon Biblije. Prema predaji, njegovo podrijetlo veže se za grad Korčulu.

⁹ Liburna je u antičko doba bila vrsta male galije koja je služila za pohode i ophodnje. Hotel je dobio ime po tada prihvaćenim spoznajama o Liburnima, prvim poznatim stanovnicima otoka Korčule, ilirskom plemenu koje se izvorno koristilo tim galijama, a kasnije su ih preuzeli i Rimljani.

¹⁰ Stane Bernik, *Bernardo Bernardi*, Zagreb: GZH, 1992.

¹¹ <https://sivazona.hr/events/bastina-20-stoljeća> (pristupljeno 22. prosinca 2023.).

sl.12. Trg pomirenja – Spomenik, neposredno nakon izgradnje, 1989. fotografija: Nikola Sessa, DAD-ASC Korčula Lastovo.

sl.13. Chiara Passa, „Krug u krugu“, prostorna instalacija, Trg pomirenja, Korčula, 2019. Foto dokumentacija Siva) (zona. prostor suvremene i medijske umjetnosti

Kako obilježiti obljetnicu

Tijekom 2020. godine Gradski muzej Korčula započeo je pripreme za stotu obljetnicu Bernardijeva rođenja. Okolnosti pandemije koronavirusa te ograničene mogućnosti okupljanja i zajedničkih aktivnosti nametnule su se kao izazov za organizatore manifestacije, Gradski muzej Korčula i udrugu Siva zona. Program je realiziran uz suglasnost i potporu Bernardijeve kćeri Ute Bernardi. Jedna od središnjih aktivnosti planiranja bilo je predavanje dr. Ive Ceraj, više kustosice u Hrvatskome muzeju arhitekture HAZU-a i autorice monografije o Bernardu Bernardiju. Bilo je planirano da se predavanje kojemu je cilj bilo informiranje građana, studenata, školaraca i osoblja korčulanskih hotela što ih je projektirao Bernardi održi zajedno s turističkim vodičima, ovisno o uvjetima pandemije, odnosno da se organizira *online* ako ne bude moguće putovati i okupljati se.

Naposljedku je odlučeno da se predavanje Ive Ceraj održi u obliku intervjua na lokalnom radiju – Radio Korčuli, a gošća urednica bila je kustosica Gradskog muzeja Korčula Sani Sardelić, uz vodstvo radijske novinark Gordane Šuperak. Informacije su do velikog broja ljudi doprle putem programa Radio Korčule i preko društvenih mreža. Postavljanje informativne ploče o Bernardu Bernardiju na njegov 100. rođendan uz Memorijalni kompleks i u suradnji s udrugom Siva zona i Darkom Fritzom bio je primjeren izbor u pandemijskim okolnostima. Sve navedene aktivnosti postigle su veliku vidljivost i čujnost.

Dodatno, korčulanska je Osnovna škola Petra Kanavelića, na prijedlog Gradskog muzeja Korčula, prihvatila sudjelovati u obilježavanju stote obljetnice rođenja Bernarda Bernardija, te je određene aktivnosti uključila u svoj nastavni plani i program. U suradnji s Gradskim muzejom Korčula, i učenici Srednje škole Petra Šegedina Korčula sudjelovali su u aktivnostima obilježavanja obljetnice u sklopu nastavnog predmeta Kulturna

baština, pod vodstvom nastavnika Željana Petkovića. Jedna od zanimljivijih akcija, sukladno mogućnostima provedbe aktivnosti, bila je vođena šetnja u prostoru. Počevši od Spomenika, preko Kule Svih svetih, s koje se pruža panoramski pogled na Bernardijeve hotele i krajobraz u kojemu su smješteni, pa sve do Gradskog muzeja, u obilasku je istraživana suptilna, ali značajna Bernardijeva prisutnost u prostoru grada. Ta vođena šetnja omogućila je sudionicima da osjete estetsku kvalitetu koju pruža vizura na Pelješki kanal i korčulanski arhipelag unutar kojega je smješten turistički kompleks istočnog predgrađa. U njemu se može uživati s brojnih vidikovaca sa zidina staroga grada u Korčuli, jednako kao što je oku ugodan pogled iz hotela na korčulanske zidine i katedralu.

Poseban je naglasak stavljen na uočavanje kompleksnih vrijednosti ambijenta i na kulturni krajolik u kojemu je Bernardi ostvario svoj arhitektonski opus. Na taj su se način mnogim sudionicima prvi put jasno iskristalizirali značenje i vizija toga iznimnog arhitekta, duboko ukorijenjenoga u korčulanski višeslojni prostor. Nadamo se kako će takva iskustvena, vođena šetnja potaknuti dublja razmišljanja o dugoročnom očuvanju ambijentalnih vrijednosti koje još nisu narušene. Svaka buduća intervencija nužno mora poštovati činjenicu iznimnih kvaliteta prostora u kojemu je stara korčulanska jezgra središnja pulsirajuća estetska i energetska jezgra koja potiče kulturnu i gospodarsku dinamiku. Što čišćim ostavimo prostor oko nje, što ga manje (nepovratno) narušimo i ograničimo, to će snaga te jezgre biti veća i stvarati veću dodanu vrijednost u najširem smislu koji nadilazi uske granice brze komercijalizacije. Bernardi je iznimno dobro razumio baštinjeni prostor i poštovao jedinstvenu priliku stvaranja novih vrijednosti unutar njega. Prisjećajući se intervjua koji sam imala prigodu voditi s Radovanom Ivančevićem i Igorom Fiskovićem na prvim *Danima Cvita Fiskovića* u Korčuli 1997., pamtim da su se oba ugledna profesora Katedre za povijest umjetnosti Filo-

zofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu iznimno zalagala za očuvanje prostora, prirodnoga i kulturnog krajobraza, što više pošteđenoga novih dogradnji i vizualnog zagušenja „kako u ovom jedinstvenom ambijentu ne bi bile izgrađene predimenzionirane zgrade na zgradi s ugašenim zelenim plohama i tamo negdje mala Korčula, mali stari grad”.¹² Mogu li nam danas njihova razmišljanja biti putokaz ka boljem razumijevanju ukupnog prostora i jamčiti veću sigurnost njegova očuvanja?

Obnovljeni Gradski muzej Korčula otvoren je za javnost u lipnju 2021. godine. Prema novom muzeološkom konceptu, znameniti je arhitekt prvi put prikazan u muzeju u rodnoj Korčuli, na drugom katu, unutar dijela postava pod nazivom *Suvremenost*, koji zbirno interpretira autore 20. stoljeća unutar turbulentnoga povijesnog konteksta. Na izdvojenom panou Bernardo Bernardi je predstavljen u društvu s Franom Kršinićem, Petrom Šegedinom i Richardom Zieglerom.¹³ Nevelika prostorija nabijena je kompleksnim silnicama i značenjima. Međutim, na trećem katu Gradskog muzeja Korčula otvorena je privremena izložba autorice ovog teksta pod nazivom *Bernardo Bernardi – Isječci iz ostavštine*, postavljena u povodu stote obljetnice arhitektova rođenja. Predmeti iz fundusa Gradskog muzeja Korčula – drvena maketa Memorijalnog kompleksa – Spomenika, fotelje iz hotela *Liburna* i noćni ormarić iz hotela *Marko Polo* – antologijskog primjera total-dizajna hotelske sobe, temelj su te izložbe.

Primjerak biljke *Monstera deliciosa* u postav je uključen s namjerom: Bernardi je upravo njome ozelenio unutrašnjost hotela. Izložba je zamišljena kao dinamični dugoročni program tijekom kojega bi se nastavili prikupljati i obrađivati dizajnirani predmeti koji su donedavno bili u uporabi onako kako je Bernardi to zamislio – u hotelima, unutar svoga primarnog konteksta. Usto se dalje prikuplja dokumentacija, fotografije, intervjui i videozapisi vezani za ostavštinu Bernarda Bernardija. Primjerak

poznatog polunaslonjača A-15, dizajniranoga 1961. godine, kao dio stalnog postava Muzeja na drugom katu sastavni je dio izložbe.¹⁴ Izložbu, uz navedene predmete, čini izbor s izložbe *Zaostaci prostora* Maje Marković, koja je kao gostujuća umjetnica prethodno boravila u korčulanskim hotelima u organizaciji Sive zone, a svoju je izložbu održala 2020. godine u Galeriji „Bernardo Bernardi” u Zagrebu, kao i kolažne interpretacije prvih reklamnih fotografija hotela *Park* i *Marko Polo* u izboru Darka Fritza. Nadalje, uz vodstvo kustosa, pogled posjetitelja se kroz muzejske prozore usmjerava prema hotelima i prostoru oko njih. To vizualno iskustvo, prema komentarima posjetitelja, neobično dojmljivo proširuje samu izložbu, inače nužno prostorno ograničenu.

Iznimnu važnost ima izravna interakcija s korisnicima hotela, uključujući i bilježenja sjećanja sugrađana o prvim godinama njihova rada. Mnogi Korčulani još pamte svečana otvorenja hotela *Marko Polo* i *Liburna*, a mnogi su od njih bili zaposleni u njima. U hotelima su se vrlo često održavala razna javna okupljanja poput društvenih plesova, vjenčanja, godišnjica mature, predstavljanja knjiga i sl. Svi su ti događaji kolektivne memorije stanovnika grada Korčule utkani u materijalne sastavnice Bernardijevih hotela poput dragocjenih osobnih uspomena i iskustava nematerijalne vrijednosti. Stoga ih možemo prihvatiti i razumjeti kao složenu baštinu i dio suvremenog identiteta Korčule 20. stoljeća. Glavno aktualno pitanje, koje je još uvijek otvoreno i na koje će naš odgovor odrediti daljnji razvoj i prostorno uređenje grada Korčule, ovisi o odnosu prema suvremenoj kulturnoj baštini. Kako očuvati kompleksnu ostavštinu Bernarda Bernardija kao sudionika i stvaratelja korčulanske, ali i hrvatske kulturne povijesti, tu iznimnu ostavštinu punu prostornog sklada i sinergije s kojom smo u Korčuli u svakodnevnome vizualnom kontaktu?

Primljeno: 28. prosinca 2023.

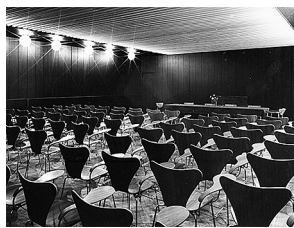
sl.14. Izvedba moreške na vižiju sv. Todora 28. srpnja 2018., Hrvatsko glazbeno društvo sv. Cecilija, Trg pomirenja – Spomenik, Korčula. Foto: Sani Sardelić

sl.15. Trg pomirenja – Spomenik, izvedba Folklornog ansambla Kralj Tomislav, Novi Zeland, 2019. Foto: Sani Sardelić

12 Iz osobnog arhiva, bilješka razgovora s Radovanom Ivančevićem i Igorom Fiskovićem, hotel *Korčula*, 1997.

13 Richard Ziegler (Pforzheim, 1891. – 1992.), po obrazovanju filolog, po vokaciji slikar i grafičar, značajnog je umjetničkog dosega u europskom slikarstvu 20. stoljeća. Bježeći pred nacistima, sa suprugom Edith Ziegler početkom 1930-ih privremeno se sklanjao na Korčulu, no trajno je napustio 1937. Dio je utjecajnoga kulturnog kruga koji je formativno djelovao i na Petra Šegedina, tada mladog učitelja koji je službovao na Korčuli.

14 Za potrebe stalnog postava nabavljen je polunaslonjač A-15 nove izrade (2020.) ovlaštenog proizvođača dizajnerskog namještaja ERA.

sl.16. Mali salon hotela Marko Polo u Korčuli, opremljen naslonjačima Arne Jacobsena (projekt i realizacija unutrašnjeg uređenja: 1970. – 1972.); rekonstrukcijom hotela početkom 21. stoljeća izvorni ambijent je nepovratno narušen.

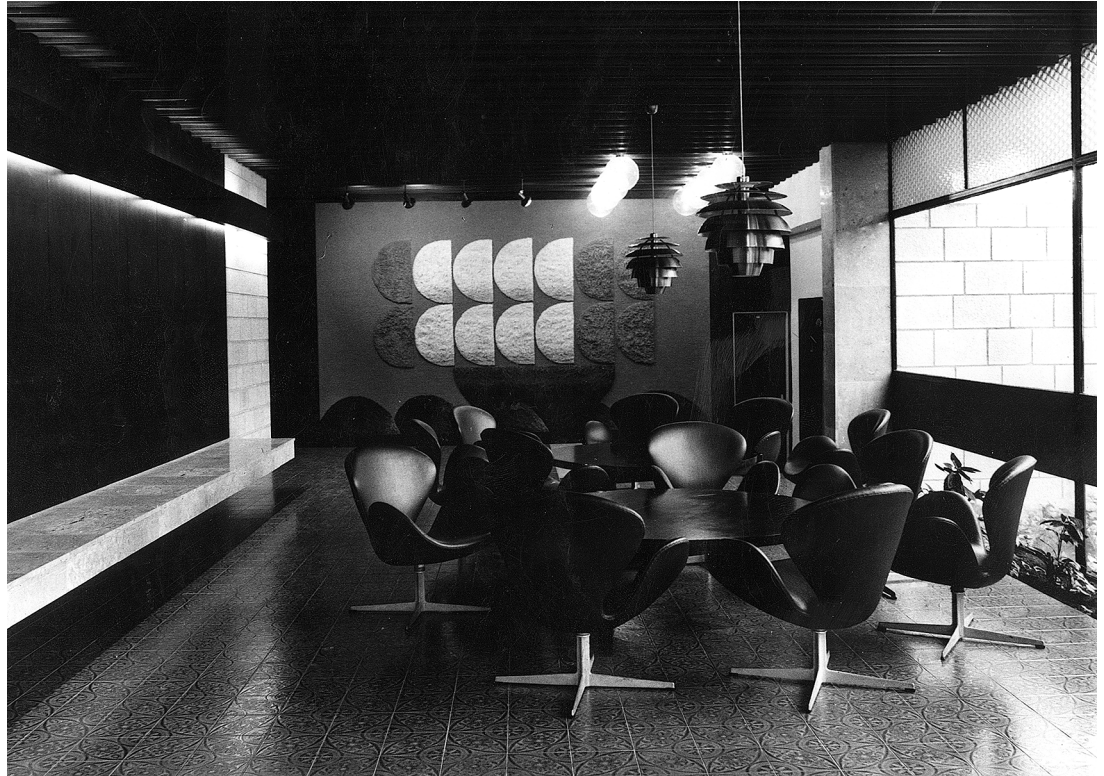
Izvor fotografije: Hrvatski muzej arhitekture HAZU, Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi

sl.17. Receptijski prostor hotela Marko Polo u Korčuli (projekt i realizacija unutrašnjeg uređenja: 1970. – 1972.); Vasko Lipovac: Put svile, obojano drvo, 1971.

Izvor dia-snimke: Hrvatski muzej arhitekture HAZU, Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi

sl.18. Kongresna dvorana hotela Marko Polo u Korčuli, opremljena sjedalica Arne Jacobsena (projekt i realizacija unutrašnjeg uređenja: 1970. – 1972.)

Izvor fotografije: Hrvatski muzej arhitekture HAZU, Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi

LITERATURA

1. Belamarić, Joško. *Osnutak grada Korčule*. Zagreb: Ex libris, 2025.
2. Bernardi, Bernardo. „Hotel Marko Polo u Korčuli”. *Čovjek i prostor*, god. XX, 249 (1973): 6-8.
3. Bernik, Stane. *Bernardo Bernardi*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1992.
4. Ceraj, Iva. *Bernardo Bernardi, Dizajnersko djelo arhitekta 1951. – 1985*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture, 2015.
5. Kalogjera, Berislav. *Izgradnja grada 1945. – 1995*. Split – Korčula, 1995.
6. Kolečnik, Ljiljana. *Između Istoka i Zapada – Hrvatska umjetnost i likovna kritika 50-ih godina*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2006.
7. Gulin Zrnić, Valentina i Škrbić Alempijević, Nevenka. *Grad kao susret – Etnografije zagrebačkih trgova*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, Institut za etnologiju i folkloristiku, 2019. / Gulin Zrnić, Valentina i Škrbić Alempijević, Nevenka: *The Town as an Encounter – Ethnographies of Zagreb Squares*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, Institut za etnologiju i folkloristiku, 2019.

ARHIVSKI IZVORI

1. Državni arhiv Dubrovnik, Arhivski sabirni centar Korčula Lastovo, DADU-SCKL-899. Fond: Mjesna zajednica Korčula. Građevinarstvo, idejni projekt Spomen-memorijala *Tito – sloboda* u Korčuli.

INTERNETSKI IZVORI

1. <https://www.gradskimuzej-korcula.hr/> (pristupljeno 18. studenog 2023.).
2. <https://sivazona.hr/events/obljetnica-100-godina-od-rodenja-bernarda-bernardija> (pristupljeno 22. prosinca 2023.).
3. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18740> (pristupljeno 10. prosinca 2023.).

BERNARDO BERNARDI AND KORČULA.

HOW SHOULD THE ANNIVERSARY BE COMMEMORATED?

In the town of Korčula on December 16, 2021, notwithstanding the pandemic, the centenary of the birth of Bernardo Bernardi was marked. Anniversaries are in general a chance to present to a broad circle of people of various cultural profiles and interests the role and importance of a certain figure and to build up and strengthen cultural identities.

Bernardo Bernardi, architect, industrial designer and design theorist is a significant name in Croatian 20th century cultural history. In the wish for a better understanding of and concern for the contemporary heritage, the objective of the commemoration was to highlight the importance of Bernardi's architectural legacy in the urban fabric of the town of Korčula, steeped in a cultural and natural landscape of exceptional qualities.

This paper is a continuation of previous research into the meaning and added qualities of Bernardi's achievements in the space of the town of Korčula in terms of architecture and planning, presented at the international symposium *Heritage of the 20th century within the multi-year project Who Cares?* organised by the association Grey Zone – Space for Contemporary and Media Art in July 2022 and the symposium *Culture of Memory on the Islands* held in Korčula Town Museum in March 2023. The intention is to draw attention to good practices in art and culture of the 20th century and the special features of the island of Korčula as model for sustainable insular development.